

THEODOROPOULOS Takis [Τάκης Θεοδωρόπουλος], «Ο ελληνισμός του Iani Xenaki », *Messimbrini*, mardi 26 août 1980, p. 9.

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΑΝΗ ΞΕΝΑΚΗ

Σε μια συνέντευξη-πρόκληση ο μεγάλος δημιουργός αναλύει την ελληνική ουσία και μοίρα μέσα στο σύγχρονο κόσμο

Ακούγοντας κανείς τον Ξενάκη να μιλάει για τον ελληνισμό νομίζει ότι έχει μπροστά του ένα λόγιο που προσπαθεί να αναστήσει φθαρμένους γλωσσικούς τύπους σε όλη τους την καθαρότητα, να προσθέσει το πόδι που λείπει από κάποιο άγαλμα ή να συμπληρώσει κάποιο στίχο του Αισχύλου για να του δώσει το χαμένο του ρυθμό. Ο εκλεκτικός τρόπος που αντιμετωπίζει τη σημερινή Ελλάδα, σαν κάποια μακρινή γλωσσική παραφθορά της αχαϊκής γλώσσας, θυμίζει πολύ ξένο περιηγητή που επισκέπτεται τη χώρα του Αισχύλου και βλέπει τον Αγαμέμνονα να έχει γίνει όνομα καφενείου. Όμως στην περίπτωση του Ξενάκη έχουμε να κάνουμε με λόγιο πολύ ιδιόμορφο: Εκεί που οι συνάδελφοί του κλεισμένοι στις βιβλιοθήκες διοχέτευαν όλη τους τη στείρα μανία στην τέλεια σύνταξη κάποιας ελληνικής φράσης, ο Ξενάκης κλεισμένος κάτω από τον θόλο από πολυεστέρ που θα προστατεύει την Ακρόπολη συνδυάζοντας αποσπάσματα από φράσεις τραγωδίας, κομμάτια από μυκηναϊκά αγγεία, σκέψεις του Ηράκλειτου και τον μύθο της Περσεφόνης σαν δεδομένα ηλεκτρονικού υπολογιστή θα προσπαθεί να βρει τον ρυθμό του ελληνισμού. Μπορεί να μην τον βρει ποτέ. Δεν έχει σημασία. Εκείνο που έχει σημασία είναι η διαδρομή: Στη διαδρομή αυτή κατορθώνει να συνδυάσει το προσκύνημα στους πράκτορες του όπως ο ίδιος αποκαλεί την επίσκεψή του στις Μυκήνες με το «θεακρόαμα» που λέγεται Πολύτοπο.

Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες φέρομεν βαρέως το όνομά μας. Απ' τον καιρό του Μακρυγιάννη που, χωρίς να τον έχει διδάξει κανείς αναγνωρίζει τους προγόνους του στα αγάλματα που οι χωρικοί θέλουν να πουλήσουν για ένα κομμάτι ψωμί στους ξένους ως σήμερα το βάρος της αρχαίας Ελλάδας βρίσκεται στο κέντρο της σκέψης μας. Αυτό παρασύρει τον Περικλή Γιαννόπουλο στα νερά του Σκαρामαγκά, αυτό πάλλεται στην καρδιά των λυρικών εξάρσεων που σπρώχνουν το Σικελιανό να αναστήσει τις δελφικές γιορτές κι οι φθαρμένες μορφές του πληγώνουν σαν τις Ερινύες τον Σεφέρη. Όσπου φτάνει σήμερα το βάρος αυτό, στερημένο πια από τα έργα που του έδιναν υπόσταση να γίνεται «ελληνικότητα», μια διάχυτη αίσθηση ηδαιτερότητας του ελληνικού χαρακτήρα, μια αίσθηση κενού που χωρίζει τον Έλληνα απ' τον υπόλοιπο κόσμο.

Γι' αυτό έχει σημασία η σκέψη του Ξενάκη: Γιατί ο ελληνισμός του, απ' όπου όπως ο ίδιος δηλώνει, ξεκινάει σαν μια προσωπική αγωνία αναζήτησης ταυτότητας γίνεται, περισσότερο από ο,τιδήποτε άλλο, ο τρόπος του για να δημιουργήσει και να συμμετάσχει στη σύγχρονη ζωή.

Ιεροί τόποι

ΜΕΣ.: Εσείς αυτούς τους τόπους, όπως είναι οι Μυκήνες π.χ. του θεωρείτε σαν τα απτά κρυσταλλώματα του διάχυτου στον κόσμο μας ελληνικού πνεύματος. Γιατί υπάρχει και η άποψη της φυσικής φθοράς, όπως γράφει ο Σεφέρης στο Ημερολόγιό του ότι την Ακρόπολη έπρεπε να την αφήσουν με τις χριστιανικές εκκλησίες και τα τζαμιά, με ό,τι δηλαδή πέρασε από πάνω της. Η δικιά σας άποψη πλησιάζει περισσότερο την άποψη της Ουνέσκο που θέλει να την βάλει μέσα σε γυάλα για να τη σώσει.

ΞΕΝ.: Ναι, σαφώς θα προτιμούσα τη λύση της Ουνέσκο. Διότι με την Ακρόπολη έγινε ό,τι ακριβώς έγινε και με τη γλώσσα. Η γλώσσα δηλαδή έκανε ένα είδος αυτοκαθαρισμού, όπως έγιν και με τις τουρκικές επεμβάσεις. Και στην ιστορία υπάρχει αυτή η ανάγκη της καθαρότητας, να βρεις δηλαδή ό,τι πιο εκπληκτικό, ό,τι πιο παραδειγματικό και να προσπαθήσεις να το κάνεις ανάγλυφο. Γι' αυτό τα δευτέρας ποιότητας τζαμιά, που είναι αντιγραφές της βυζαντινής τέχνης, προτιμώ να μην τα βλέπω. Όσο πάει προς αναστήλωση τόσο το καλύτερο. Έστω κι αν έχει κάνει λάθος ο Έβανς στην αναστήλωση της Κνωσού, προτιμώ μιαν αναστήλωση έστω και λανθασμένη παρά καθόλου, αρκεί βέβαια να υπάρξει πρόθεση να καλυτερεύσει. Γι' αυτό έλεγα ότι και το αρχαίο δράμα του Αισχύλου να μην λέγεται στα Νέα Ελληνικά – μπορεί βέβαια να λέγεται και στα Νέα Ελληνικά, αρκεί να υπάρξει παράλληλα και μια αναστήλωση στη γλώσσα, στη μουσική, γενικά σε όλα, γιατί όλες οι μεταφράσεις που έχουν γίνει από αρχαία κείμενα δεν πλησιάζουν ούτε τον αστράγαλο του αρχαίου κειμένου.

Ο Ελληνισμός κι οι Έλληνες

ΜΕΣ.: Το γεγονός ότι κάποια στιγμή γίνεστε ξένος στην Ελλάδα σας βοηθάει να την καταλάβετε;

ΞΕΝ.: Εγώ άρχισα να μαθαίνω την Ελλάδα όταν βρέθηκα στο εξωτερικό, μέσα στην τρομερά δύσκολη ζωή εκείνης της εποχής, εντελώς απομονωμένος και για να συγκρατηθώ άρχισα να σκέφτομαι από πού έρχομαι, την ταυτότητά μου και σιγά-σιγά δημιούργησα ολόκληρο αυτό το οικοδόμημα, όπου σιγά-σιγά κατάλαβα ότι αυτά που έβλεπα στη Γαλλία, στην Αμερική, στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, θα μπορούσαν να είναι κατά κάποιο τρόπο μια συνέχεια της ελληνικότητας που αισθανόμουν μέσα μου και στην

Ελλάδα που είναι εγκαταλείψει. Κι αυτή ήταν η κουπαστή για να μην πέσω στον γκρεμό, δηλαδή να αυτοκτονήσω ή να χαθώ εντελώς. Έτσι έζησα και την δημοτική μουσική από δίσκους. Αυτή μου έδωσε και τη διαφοροποίηση που χρειαζόμουν αλλά και μια οικουμενικότητα γιατί είδα ότι πολλά στοιχεία που υπάρχουν στη δημοτική μουσική υπάρχουν στις Ινδίες, υπάρχουν και στη δύση. Σε βοηθούν αυτές οι μελέτες να βγαίνεις από το δικό σου περιβάλλον ή φυσικό ή επίκτητο, για να μπορέσεις να δεις καλύτερα τι συμβαίνει. Αυτή η αποξένωση ήταν μια ευκαιρία για να μτώ μέσα στην καρδιά του προβλήματος.

ΜΕΣ.: Γι' αυτό είπατε στην τελευταία σας συνέντευξη εκείνο το «Δεν ξέρω αν η Ελλάδα κατοικείται από Έλληνες». Μιλώντας αυτή τη γλώσσα, ζώντας αυτή τη ζωή που ζουν δεν μπορούν να δουν οι ίδιοι τον εαυτό τους,, κάτι σαν ηθοποιό που δεν μπορεί να δει απέναντί του τον χαρακτήρα που παίζει.

ΞΕΝ.: Ναι, γιατί όσοι δεν έχουν βγεί έξω να παλαίψουν, και να δουν τι κλωτσοσκούφι είναι η σημερινή Ελλάδα, και τι ασήμαντο πράγμα στη συνείδηση των εθνών, δεν μπορούν να καταλάβουν τι κειμήλια είναι τα ελάχιστα που έχουν διασωθεί που έχουν διασωθεί και αποτελούν την οντότητα του λαού αυτού. Εγώ όταν επέστρεψα στην Ελλάδα το έζησα από την ανάποδη αυτό. Μου είπαν ότι κάνω μια μουσική που δεν είναι ελληνική γιατί δεν την καταλαβαίνει ο κόσμος. Στην αρχή τη μουσική δεν την καταλάβαινε κανένας εκτός από ορισμένους. Σιγά-σιγά έκανε το δρόμο της και τώρα είναι μια μουσική αυθύπαρκτη. Ξεχνούν αυτοί που το λένε ότι ο αγροτικός λαός εξακολουθεί να έχει μια μουσική που είναι η δημοτική μουσική, παρόλες τις αστικές επιρροές. Από την άλλη μεριά, για να ζήσει ένας τόπος και να υπάρξει πρέπει να δημιουργεί, αλλιώς δεν υπάρχει. Δημιουργία σε όλους τους τομείς και στην επιστήμη, και στην τεχνολογία, και στον τρόπο ζωής και στις τέχνες. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να κάνεις κάτι καινούργιο. Που όμως θα βασιστείς γι' αυτό; Το καινούργιο αυτό πρέπει να είναι και παγκόσμιο, να έχει σημασία παντού. Δεν είναι τοπικό και μόνο. Λοιπόν νομίζω ότι κατά σύμπτωση αυτό που έκανα ανήκει σ' ένα γενικό ρεύμα. Βγήκα από την τοπική σχέση που είχα με την μουσική και την παράδοση και γενίκευσα και έκανα άλλα πράγματα. Αλλά βασισμένος σε άλλα ρεύματα και σε άλλους τόπους, διανοητικούς και φιλοσοφικούς και λογικούς και φυσικούς, πάλι μπαίνω σε άλλα πλαίσια. Ευτυχώς όμως η τέχνη, και αυτό συμβαίνει ίσως μόνο με την τέχνη, δεν ολοκληρώνεται μόνο με τα στοιχεία που νομίζει ο συνθέτης ότι βάζει μέσα της. Γι' αυτό δεν υπάρχουν απόλυτα κριτήρια ή κριτήρια αλήθειας στην τέχνη. Μόνο ιστορικά ή στατιστικά και ο κριτής είναι πάλι ο κόσμος.

ΜΕΣ.: Κι όμως αυτοί που ζουν στη χώρα που λέγεται Ελλάδα σήμερα συνεχίζουν να μιλούν μια γλώσσα που μοιάζει λίγο ως πολύ με τα αρχαία και συνεχίζουν να θεωρούν τους εαυτούς τους κάτι σαν τους φτωχούς και μακρινούς συγγενείς των αρχαίων, γι' αυτό λέγονται και νεοέλληνες.

ΞΕΝ.: Ο νεοέλληνας είναι ο ρωμιός, είναι ο νεοέλληνας χριστιανός, αυτός που απαρνήθηκε τη μεγάλη δημιουργία των προγόνων του, το δωδεκάθεο, και πήρε μια θρησκεία η οποία ήταν κατ' αρχήν ξένη παρόλο που υπάρχουν ενέσεις ελληνικές μέσα της κι έζησε μ' αυτό το εντελώς παραστρατημένο δόγμα κι έγινε μονοθεϊστής, το οποίο είναι το μεγαλύτερο έγκλημα. Ο πολυθεϊσμός έδινε αυτή τη δυνατότητα της ανησυχίας και της πολλαπλότητας της ζωής ενώ ο μονοθεϊσμός αντανάκλα την απολυταρχία μιας κοινωνικής πραγματικότητας. Οι Αιγύπτιοι δώσανε στους Έβραίους τον μονοθεϊσμό, δεν τον είχανε πριν.

ΜΕΣ.: Εκείνο που κάνει εντύπωση είναι ότι λέτε με μεγάλη σιγουριά τη λέξη Έλληνας, ελληνικό, Ελληνισμός, όπως θάλεγε ο Αθηναίος πολίτης του 5ου αιώνα ότι είναι Αθηναίος πολίτης ενώ κάποιος άλλος είναι μέτοικος ή βάρβαρος, σαν να είναι κάτι αυτονόητο δηλαδή. Απ' την άλλη δίνετε την εντύπωση ότι το φάσμα του Ελληνισμού αποτελείται από ετερόκλητα στοιχεία: Τους Μυκηναίους και τους Κρητικούς που διατηρούν, έστω και χωρίς να έχουν συνείδηση του τι κάνουν, τις χρονικές αυξήσεις στις κουβέντες τους ως τα καθαρά στοιχεία που επιβίωσαν από τους αρχαίους Έλληνες όπως είναι η αρχαία τραγωδία, οι Μυκήνες που έτσι κι αλλιώς υπάρχουν έξω από τη σημερινή ζωή.

ΞΕΝ.: Δεν είναι ετερόκλητα. Εγώ προσπαθώ να βρω τα στοιχεία που είναι και παγκόσμια, δηλαδή τις κορυφές των πολιτισμών και υπάρχουν διάφοροι σταθμοί πολιτισμών στην Ελλάδα, είτε λέγονται Μυκήνες, είτε Κυκλαδικός πολιτισμός, είτε 5ος αιώνας ή αρχαϊκό πολιτισμός ή Ελληνιστικός. Δεν είναι όλες κορυφές βέβαια αλλά υπάρχουν και κοιλάδες και χαράδρες, γιατί μετά πηδάμε στην περίοδο του Βυζαντίου και φθάνουμε στην Τουρκοκρατία. Προσπαθώ να βρω το καλύτερο ώστε να καταλάβω από πού κρατάει η σκούφια μας, που λένε, γιατί η γλώσσα μας είναι αχαϊκή, μυκηναϊκή, τόσοι πολλοί όροι έχουν μείνει αναλλοίωτοι. Είναι ετερόκλητο βέβαια αλλά προσπαθώ να βρώ το καλύτερο, το έκτακτο, το εξαιρετικό και το δείγμα προς μίμηση, που θα έλεγε και ο Θουκυδίδης. Διότι μέσα στον Ελληνισμό εγώ βάζω όχι μόνον την καλλιτεχνία ή και ορισμένα έθιμα, αλλά επίσης και τις μεγάλες δημιουργίες του πνεύματος, όπως είναι η επιστήμη, η λογική, τα μαθηματικά και όλη αυτή η τεράστια δημιουργία που έγινε για την κατάληψη του κόσμου. Κατάληψη με τις δύο έννοιες και όταν πεις Ελλάδα δεν μπορείς να ξεχωρίσεις τις δύο έννοιες. Γι' αυτό όταν έρχομαι στην Ελλάδα βρίσκω ότι είναι χωλή απ' αυτή την άποψη, δηλαδή από την άποψη της δημιουργίας, σε σχέση με άλλους λαούς, γιατί άλλοι λαοί προχώρησαν στον Ελληνισμό ο οποίος θα έπρεπε να έχει προχωρηθεί από τους Έλληνες.

ΜΕΣ.: Δηλαδή η σημερινή Ελλάδα προσπαθεί να φτάσει το Ελληνισμό που έχουν άλλοι.

ΞΕΝ.: Κουτσά-στραβά.

ΜΕΣ.: Πως βλέπετε εν έτει 1980 την έννοια «Ελληνισμός» να επηρεάζει τον κόσμο;

ΞΕΝ.: Κυρίως επηρεάζει ο Ελληνισμός του 5ου αιώνα, διότι η αναφορά σ' αυτόν είναι συνεχής είτε για λόγους ιστορίας ιδεών στη φιλοσοφία και στην επιστήμη και στην αρχιτεκτονική βέβαια και στη γλώσσα – ευτυχώς που υπάρχουν οι ξένοι που χρησιμοποιούν ελληνικούς όρους στην επιστήμη γιατί αλλιώς θα είχε χαθεί εντελώς η ελληνική γλώσσα. Η γλώσσα ακολουθεί τα εμπορεύματα είτε τα υλικά, είτε τα πνευματικά. Ο ηλεκτρισμός είναι δυτική εφεύρεση αλλά πήρε το όνομα το ελληνικό και ήρθε πίσω. Δηλαδή την Ελλάδα, με την έννοια της δημιουργίας εγώ την βρίσκω σκόρπια σε ' άλλες χώρες έξω από την Ελλάδα.

ΜΕΣ.: Όταν ο Γάλλος λέει «PHILOSOPHIE» σκέφτεται την αρχαία ελληνική φιλοσοφία;

ΞΕΝ.: Όχι, δεν σκέφτεται την αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Την σκέφτεται παρεμπιπτόντως. Αλλά το γεγονός ότι υπάρχει φιλοσοφία οφείλεται στον Ελληνισμό του 8^{ου}, του 5^{ου} και του 4^{ου} αιώνα, και στο μυκηναϊκό πολιτισμό που έδωσε τους αρχαϊκούς μύθους στην τραγωδία. Δηλαδή δεν είναι ούτε το δογματικό πνεύμα το ιουδαϊκό, ούτε το βουδιστικό ή το χριστιανικό το οποίο επικράτησε και έγινε παγκόσμιο, ούτε το ισλαμικό βέβαια ούτε το ταοϊστικό της Κίνας αλλά είναι, δεν θέλω να πω ο ορθολογισμός που είναι ξεπερασμένη λέξη, αλλά αυτός ο έλεγχος ο συνεχής, ο συνειδητός, μαζί και με το ασυνειδητό, δηλαδή η συνεχής αναζήτηση και η δημιουργία του Ελληνισμού.

ΜΕΣ.: Όταν όμως βλέπουμε όλη αυτή τη μυθολογία και την ιδεολογία της αποκάλυψης από τους κινδύνους της ατομικής καταστροφής και του ολοκληρωτικού πολέμου που επηρεάζουν και διεισδύουν όλο και πιο πολύ στην καθημερινή ζωή του δυτικού κόσμου, στο μυαλό μας έρχονται ιουδαϊκές προφητείες της αποκάλυψης περισσότερο από ελληνικές ανθρωπόμορφες θεότητες.

ΞΕΝ.: Είναι μια συνισταμένη, μια αντίδραση μπροστα στα προβλήματα τα εντελώς καινούργια που θέτει η εξέλιξη του ανθρώπου. Υπάρχουν πάρα πολλοί άνθρωποι πάνω στη γη και αυτή η πυκνότητα δημιουργεί μεγάλη στενοχώρια. Όχι πως η Γη δεν μπορεί να συντηρήσει μεγάλυετρο πληθυσμό, αλλά είναι πολύ δύσκολο να βρεί ο άνθρωπος τα πλαίσια τα καινούργια. Αυτή είναι μια ανακατάταξη που γίνεται σε τεράστια κλιμακα, ποτέ δεν είχε γίνει σε τόσο μεγάλη. Ο κόσμος όλος είναι αλληλένδετος σήμερα. Δεν υπάρχουν χώρες αμέτοχες σε ό,τι γίνεται στη γή. Εντελώς στωική η συγκυρία αυτή. Δεν υπάρχουν δύο στρατόπεδα χωριστά, είναι συνδεδεμένα αυτά τα στρατόπεδα τα δύο ή τα τρία ή τα τέσσερα. Όπως τα πετρέλαια μαζί με τους Άραβες είναι συνδεδεμένα με τους Ρώσους και τους Αμερικάνους και με τον τρίτο κόσμο. Και οι Αμερικάνοι και οι Ρώσοι είναι τόσο πολύ αλληλένδετοι. Αλλά βέβαι οι συγκρούσεις εξακολουθούν. Το αποκαλυπτικό είναι μια απόχρωση της όλης κατάστασης και βγαίνει από τον πραγματικό κίνδυνο ενός πολέμου. Υπάρχουν πάντα οι δυνάμεις αυτές. Ένας στρατηγός ή ένας στρατιωτικός ο οποίος μαθαίνει να κάνει πόλεμο, αυτή είναι η δουλειά του εξάλλου, αυτή είναι η τέχνη του, θα θέλει να κάνει πόλεμο. Πίσω απ' αυτόν υπάρχουν τεράστια

συμφέροντα που την τέχνη αυτή την βλέπουν σαν στρατηγική της οικονομίας, της επιρροής, της δύναμης δηλαδή ή και ψυχρά, σαν ένας είδος παιχνιδιού. Αυτό είναι έμφυτο στον άνθρωπο. Αν ο Ωνάσης έκανε την περιουσία του δεν την έκανε γιατί σώνει και καλά πολλά χρήματα αλλά ήτνα και ένα παιχνίδι. Και τα μέσα εξοντώσεως είναι τεράστια. Υπάρχει όμως και η καταστροφή που γίνεται εν καιρώ ειρήνης στη φύση και η οικολογία είναι πραγματικά ένα καινούργιο αίτημα το οποίο καλώς έχει τεθεί επί τάπητος. Δεν ξέρω αν αυτό προέρχεται από φόβο αποκάλυψης. Αυτός ο φόβος υπήρχε στο κάτω-κάτω και στην Αρχαία Ελλάδα, ο φόβος δηλαδή και του πολέμου και των καταστροφών, γι' αυτό εξάλλου υπήρχαν και οι θεοί.

ΜΕΣ.: Υπήρχαν οι θεοί όμως...

ΞΕΝ.: Ναι, ο φόβος ήταν ακόμη στον ουρανό. Τώρα δεν είναι πια στον ουρανό, είναι στα χέρια των ανθρώπων. Κι' αυτό είναι μεγάλη πρόοδος. Εγώ δεν τη φοβάμαι αυτή την περίοδο που ζούμε, γιατί στο κάτω-κάτω είναι μια απ' τις πιο πλούσιες περιόδους που πέρασε ποτέ η ανθρωπότητα. Γεννιούνται ένα σωρό ιδέες! Είδαμε για πρώτη φορά την απελευθέρωση της γυναίκας, πράγμα που είχε τεθεί για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας από τον Πλάτωνα, στο όγδοο βιβλίο της «Πολιτείας».

ΜΕΣ.: Ο Πλάτωνας προσπαθεί να πλάσει τις γυναίκες κατ' εικόνα και ομοίωση των ανδρών. Θέλει κατά κάποιο τρόπο οι γυναίκες να γίνουν άντρες για να δικαιώσουν την τόσο αμφίβολη ύπαρξή τους στην αρχαία πόλη.

ΞΕΝ.: Όχι, καθόλου. Λέει ότι οι γυναίκες σαν σύνολο είναι πιο αδύνατες απ' τους άντρες, δηλαδή χρησιμοποιεί συλλογισμό συνόλων, αλλά υπάρχουν γυναίκες που είναι ανώτερες από άντρες και στο μυαλό και στην ψυχική δύναμη. Γιατί η Πολιτεία να χάσει την ευκαιρία να χρησιμοποιήσει αυτές τις δυνάμεις; Επομένως οι γυναίκες πρέπει να είναι εφάμιλλες των αντρών. Θα πρέπει να είναι και φύλακες της Πολιτείας. Και είναι πρώτη φορά, χωρίς κανένα δόγμα, χωρίς καμιά αποκάλυψη, αλλά που με τον ορθολογισμό του έρχεται ο Πλάτωνας και τις δέχεται σε όλα τα αξιώματα της Πολιτείας. Και μάλιστα σε μια εποχή που η γυναίκα ήταν δούλα της οικογένειας και της τεκνοποιίας – όπως έλεγε ο Αριστοτέλης η γυναίκα δεν συμμετέχει καθόλου στην κληρονομικότητα, απλώς είναι δοχείο - πεποίθηση που είναι ακόμα σε πολλούς αγκυροβολημένη, παρ' όλες τις νέες βιολογικές ανακαλύψεις. Αυτό το βλέπουμε να γίνεται σήμερα κι αυτό είναι μια κόμη αλήθεια της ελληνικής δημιουργίας. Όπως είναι και η ιδέα της δημοκρατίας. Είναι πρωτοφανές στην ιστορία της ανθρωπότητας η ισότητα να λειτουργεί μ' αυτόν τον τρόπο, όπως λειτουργούσε στην αρχαία Αθήνα. Σαν τα στάχια. Όποιο στάχι υπερέβαλλε τα άλλα στάχια έπρεπε να κοπεί. Γι' αυτό βρήκαν τη λύση του οστρακισμού. Αυτή τη στιγμή ο δείκτης του πληθυσμού της γης πλησιάζει φυσικά φαινόμενα έξω από τον άνθρωπο, στατιστικά φαινόμενα. Μοιάζει πολύ με την κινητική θεωρία των αερίων όπου δεν μπορούν να υπάρξουν καταστάσεις ιδιάζουσες, αλλά υπάρχει μια μέση κατάσταση κι αυτός είναι και ο πραγματικός κίνδυνος που

απειλεί την ανθρωπότητα. Εάν πάψει να υπάρχει η πολυμορφία και παντού υπάρχουν τα ίδια πράγματα – προς τα εκεί εξάλλου συγκλίνει ο κόσμος - με τα μέσα τα τεχνικά, με τον ηλεκτρισμό, με τα αυτοκίνητα, με τα ραδιόφωνα, με τις τηλεοράσεις, με τα αγγλικά, με τα ντυσίματα, αυτός είναι ο μεγαλύτερος κίνδυνος. Η εξομάλυνση, η ισοπέδωση δηλαδή του κόσμου όλου χρειάζεται πάλι ενός νέου τύπου διαφοροποίηση.

Τάκης Θεοδωρόπουλος